

Dr. NEDELJKO BOSANAC

Docent na Pravnom fakultetu Osijek

Prikaz knjige: QUO VADIS ECONOMICS?

Kuda ides ekonomiko?

Autor: Tibor Karpati

**Izdavač: Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayer, Pravni fakultet,
Klub za ekonomijsku politiku, 1995.**

Profesor Karpati, s Ekonomskog fakulteta u Osijeku jedan je od osnivača visokog školstva u istočnoj Hrvatskoj i gradu Osijeku, gradu sveučilištu. On je osoba poznata i priznata ne samo u nas, u našem dijelu Hrvatske i našem gradu, već diljem Hrvatske i vanjskog svijeta u koji je uveo naše Sveučilište. Njega poznaju i štiju mnoge generacije studenata, gospodarstvenika i suvremenih političara kojima je on, također, bio uzor (i) kao čovjek i kao znanstveni djelatnik. Preko tri tisuće svršenih studenata Ekonomskog fakulteta, svih smjerova, poslijediplomskih studija i doktorata, u Osijeku i diljem Hrvatske, na svojim diplomama imaju potpis profesora Karpatija.

Knjiga prof. Karpatija nosi intrigantan naslov: "Quo vadis economics". Nastala je kao rezultat izuzetno posjećenog predavanja, održanog u organizaciji Kluba za ekonomijsku politiku (KEP) na Pravnom fakultetu u Osijeku. Uvod i objašnjenje korištenih pojmova, posebice, upućuju čitateljstvo na činjenicu da se radi o dalekosežnim promjenama koje su zahvatile široko područje života, pa i znanosti. Iz uvoda proizlazi da je riječ o ekonomici. U svezi s njom je i postavljeni cilj istraživanja razmatranje raskoraka u ekonomijskoj teoriji i praksi. Ovaj raskorak navodi autora da u najjednostavnijem obliku ocrtava sliku informatičkog društva i njegove naslućujuće paradigme, te naznači neke od prvih mogućih koraka u novom načinu razmišljanja i djelovanja.

Razrađen je sadržajem bogat dio knjige pod naslovom "Signali nadolazećih promjena u ekonomici". Taj dio je (i) misaono prilično koncentrirano izložen, posebice ako imamo u vidu da smo u vremenu brojnih prirodnih i društvenih promjena, što dakako vrijedi i za ekonomiku. Treba ovom prilikom istaknuti da smo na kraju dvadesetog i da ulazimo u dvadesetprvo stoljeće. U ovom vremenu čovječanstvo je u dubokoj krizi, krizi svjetskih razmjera. Upravo ova konstatacija je potka u radu i ima cilj ukazati na promjene u gospodarstvenoj strukturi razvijenih država, na razvoj znanosti, razvoj ekonomskih znanosti i drugo, posebice na sve ono što predstavlja holističko promišljanje suvremene ekonomijske misli i prakse. Autor, nadalje, pokušava skrenuti pozornost na prepoznavanje signala

nadolazećih promjena, pri čemu je značajno istaknuti motreno razdoblje od 1800. do 1980. godine, odnosno razdoblje od 180 godina. U tomu razdoblju autor sagledava razvoj agrarnog, industrijskog i informatičkog društva.

Kod agrarnog društva autor ističe izuzetno mjesto i zasluge fiziokrata, koji su svoj istraživački objekt politekonomije s istraživanjem prometa roba prebacili na oblast proizvodnje. Ovdje treba posebice izdvojiti lociranje vremena nekih naših hrvatskih povijesnica. Fiziokratizam doživljava afirmaciju u nas u doba Marije Terezije i Josipa II., velikog društvenog reformatora kojega je zapamtila i povijest našeg grada Osijeka.

Nadalje je to doba A. M. Reljkovića i začetak moderne poljodjelske proizvodnje u Slavoniji. Naša ekonomska povijest bilježi kao nositelje poljodjelskog napretka grofove Pejačevića, Draškovića i druge, kao što su veleposjednici Adamovići itd.

Što se tiče industrijskog društva, autor sa simpatijama opisuje njegov razvoj ali i očekivanja od njega kao i prijelaze sa različitih poredaka u kojima industrija zadržava svoje iskonske prednosti i kakvoće. Vrlo je praktično i točno zaključivanje: "To je industrijsko doba općeg velikog i posebno gospodarstvenog iskoraka".

Treće razdoblje posvećeno je informatičkom društvu i ovdje se posebno izdvajaju Dragičevićevi rezultati istraživanja, op.a. o osobitosti informatičkog društva. Na temelju nekih spoznaja, do kojih je autor došao izučavajući promjene u gospodarstvenoj strukturi razvijenih država, u radu se analizira razvoj znanosti. U navođenju funkcije znanosti raščlanjuju se znanje i znanost kao dva pojma, dva sinonima, iako posve različitog značenja. Znanosti autor pripisuje karakteristike opstanka jer je ona: "Danas alfa i omega življenja i njegovog napretka". Nastavno da se povijesnicom iznosi i objašnjava "moderna znanost"? Autor tvrdi: "moderna znanost predstavlja u svakom pogledu suprotnost do tada vladajućem religijskom čvrsto utanačenom nauku". Njegova didaskalija upućena čitateljstvu sadržana je u tvrdnji da je nju: "rodio utjecaj Reformacije, a rasla je na europskom području stotinpedeset godina natapanom krvlju". U ovom dijelu teksta navodi se niz značajnih znanstvenika koji su, svaki posebice i osobno, obilježili svoju epohu (Descartes, Newton i drugi). Takvim pristupom, induktivno - a kasnije deduktivno i komparativno izvode se promjene u ekonomskoj znanosti. Svjestan čvrstog uporišta nastalih promjena u drugim znanstvenim područjima, autor potpuno siguran ulazi u raščlambu društvenih znanosti tvrdnjom: "ekonomske znanosti povezane su sa svim zbivanjima u društvu koje proučavaju". Autor nas, zapravo, upućuje na motrenje sadašnjih promjena čiji smo svjedoci i sudionici.

Prikazu ekonomskih škola, odnosno sustava kao i klasicima ekonomije (Smith, Ricardo, Malthus, J. B. Say i dr.) po mojem sudu trebalo bi posvetiti posebnu pozornost, jer oni su polazna osnovica s koje autor sagledava napuštanje/stvaranje znanja i škole poput klasične marksističke političke ekonomije, građanskih ekonomista, Keynezijanske škole, monetarista M. Fridmana, J. A. Schumpetera i drugih. Međutim, treba izdvojiti i nedostatak tih tumačenja, a to je u prvom redu izostavljanje imena i djela

J. K. Galbraitha i drugih npr. Reljkovića, Kvaternika, H. Šošića itd. Razumije se da je konačni izbor neminovno osoban. Nitko ne može i ne bi smio tvrditi da je ono što kaže o A. Smithu, Ricardu, K. Marxu, Lenjinu ili o J. M. Keynesu, Lj. Babanu (pa čak i izbor upravo tih ličnosti a ne nekih drugih, op.a.) odraz bilo kakve nepromijenjene ili objektivne mudrosti. Netko je to već rekao (Galbraith, op.a.): "na televiziji ne možete obuhvatiti sve; možete se samo nadati da će vaš izbor biti koliko - toliko razborit". Jedino mjerilo koje treba, i to s mnogo diplomatske i takta, ponuditi kritičarima, odnosno onim među njima koji u skladu s najboljim tradicijama svog zanata spajaju toplu plemenitost s dubokom i oštroumnom percepcijom, jest odgovor na pitanje: Je li znanstveno točno ono što smo iznijeli? Međutim, pisac ove knjige, jamačno, polazi od pretpostavke da će se čitateljstvo vraćati na neke partije i da će ih ponovo studirati, kako bi potpuno shvatilo što autor poručuje ili pokušava kazati. Takve didaskalije, zapravo, čitatelju nudi potpuno nova i neistražena područja, (i) u pogledu znanja i znanosti, a ona izvire iz sadržaja ekonomike, pa ovakvo naučavanje može poslužiti za formiranje nove škole ekonomskih znanja i znanosti. Dakle, ta nova škola ekonomskih znanja i znanosti, koju naš autor nudi u svojem radu, upućuje nas na konstataciju da su u igri često stanovite vanjske okolnosti, koje svima nameću iste postupke ili ih nameću barem onima koji žele preživjeti. Konačno, didaskalije u ovoj knjizi neće dati recept "kako preživjeti", ali će stvoriti intelektualnu težnju da se recept počne stvarati.

Ovdje želim reći da su neka pitanja o potrebitosti ekonomije kao znanosti potpuno (ne)opravdana ako imamo u vidu postojeće stanje u ekonomskom znanju i znanosti, (npr. Ekonomski fakultet u Osijeku - bez potrebite pronicljivosti na tom fakultetu se nude muzejska znanja i saznanja, umjesto da se okrenu stvaranju ekonomske filozofije ili filozofije ekonomije, gdje je ekonomija na svom vrhuncu holističkog znanja i znanosti, zapravo, ekologija, op.a.). U takvu, novu školu kakvoće autor nas uvodi od prvog slova u svojem radu i njegova didaskalija je polaznica ka novom znanju i znanosti o ekonomici. Na takav način objašnjenu povijesnicu ekonomijskih znanja, autor prirodno nadodaje svoj sud o gubljenju daha današnje ekonomske znanosti i o njezinim neuspjesima. Ovaj sud je vrlo zanimljiv, posebice, ako i dalje želimo razvijati znanje i znanost u ekonomici. Ovaj jalov posao asocira na biblijsku priču o gradnji kule babilonske (ekonomske odluke se ne donose samo pod utjecajem ideja i želja da se zaštite vlastiti, sebični ekonomski interesi, op.a.). S pojavama koje upozoravaju na promjene srušen je bastion tadašnjeg mišljenja, prema kojemu u uvjetima slobodnih tržišta, tržišnih cijena ne može postojati nezaposlenost (H. Šošića, Gospodarstvo, Zg. 1992., treba pročitati, op.a.). Snaga izričaja autora na ovom mjestu u radu najveća je, jer on otvoreno ruši stereotipe i znanja ekonomske znanosti. Iz mehanicističkog otvara holističko (Capri, Vrijeme preokreta, treba pročitati, op.a.) poimanje u kojemu se, kao sintagma, izdvaja približavanje ekonomske prirodnom znanostima i njihovoj visokoj interferenciji. Pitanje, koje se u daljem tekstu ovog rada posebice otvara, nevjerojatno je širokim obuhvatom upućeno

svima nama i glasi: "I tada se možemo zapitati koliko se toga slučajno zgodilo što ekonomijska teorija svojim pristupom uopće nije mogla, a kamoli predvidjeti?" (T. Karpati). Dalje, autor iznosi cijeli niz iskustvenih konstatacija koje upućuju na prosudbu da se ekonomska znanost nalazi u "duhovnom zaleđu". Ona je sve više udaljena od prakse i u poziciji je da sama sebi služi. Ova konstatacija govori ponovo o potrebi brzog stvaranja nove vizije i novog znanja (i) o ekonomici. Dakle, neizbježna je revizija/pretvorba osnovnih ekonomijskih pojmova i teorije, što bi trebalo biti temeljito da se potpuno aktualizira pitanje: "hoće li sama ekonomija kao društvena znanost preživjeti?".

Ipak, treba biti spokojan, jer vjerujemo da se najkorisniji pristup neće sastojati u odbacivanju ekonomije kao takve, već u shvaćanju sadašnjeg obrasca: "promijeniti ekonomijsko mišljenje, koje je duhovno usađeno u kartuzijansku paradigmu, kao znanstvenog modela koji je zastario. Obrasci nove teorije, već sada to moramo naglasiti, mogu se spoznati iz sadržaja knjige T. Karpatija.

U zaključku naglasimo da je imperativ života za ekonomsku znanost da što bržim i kraćim putem pređe u informatičko društvo, potpuno rekonstruirana i rasterećena od postojećih znanja i sintagmi. Tko to ne osigura na srednjoj razini, nema "što tražiti u informacijskoj ekonomiji" (Karpati). Bit će naprosto pregažen, vehementno zaključuje T. Karpati. Shvati li se nužnost promjena dosadašnjeg načina rada i djelovanja, prije će se ostvariti novo informacijsko društvo ekonomika. Na tomu području djelovanja sadašnji, a još više budući studenti društvenih znanosti kao što su pravnici, ekonomisti, sociolozi i studenti tehničkih znanosti, odigrat će vodeću ulogu. Na njih će pasti velik dio naše preobrazbe, tranzicije i našeg kreativnog razaranja. Oni će biti u prigodi usvojiti nove teorije kao npr.: teoriju kaosa, a i mnoge druge. Koliko oni u tome uspiju toliko će biti brza preobrazba!

Sagledavajući sve dimenzije iznvoljene ekonomske misli, znanja i znanosti studenti, koji pohađaju seminar iz nastavnog predmeta Ekonomska politika na Pravnom fakultetu u Osijeku, ostvaruju ovom knjigom pravi finalni znanstveni proizvod, u čijem su stvaranju i sami sudjelovali, kao članovi Kluba za ekonomsku politiku (KEP).

S tim u svezi predlažem, da se ova knjiga pročita.